

KEMENÇEDE EĞİTİM YÖNTEMLERİ HUSUSUNA GENEL BİR BAKIŞ

Neva Özgen

A GENERAL PROSPECT OF EDUCATIONAL METHODS FOR KEMENÇE

Researching the methods of education in classical Turkish kemenche is a necessity for today. There are different methods for the education of kemenche until now. These methods are for classical performance. Today, the repertoire of kemenche consists of not only Turkish classical era but also different kinds of musics. From the point of that, on this thesis we consider to divide the performances of kemenche in two parts: as classical and modern. We focused on the these two different educational methods.

We can ask these questions to define these methods: What etudes of instrument consist of? Is there any necessities of speciality to write an etude? How can we choose the right level for the student? What should be the experience areas of etude writers in performing?

There are two groups of performing in classic kemenche. These are methods for classical performings, methods for modern performings. The methods for classical performings can be divided into two sections. One of these sections is traditional methods. Traditional methods are: teacher-student, meşk, self-education. The sources of the traditional methods are: written resources, (these are usually choosed from Turkish music repertoire for levels of student) auditory resources, (recordings, performing examples by the teacher, concerts), visual resources (the dialogue between teacher and student, concerts). The second section for classical performings is modern methods which can be also divided to two titles. These are classical conservatory education and private lessons. These titles also use the same sources.

The methods for the modern performings should be improved on the structure of the classical methods. We are trying to describe that the performer have to study the traditional methods before the modern methods. The student who is well-educated on classical performing styles is ready for modern performings. After that period the education method of the student should be choosen related with the kinds of musics. From that aspect the methods, that will prepare the performer, should be varieted by the different kinds of musics, intervals and rhythms.

As a scientific approach, the etudes can be written in different structures of music, instead of classical Turkish maqams and scales. Thus, outlines of the etudes have being appeared.

Kemençede eğitim yöntemlerinin incelenmesi bu sazın günümüzdeki öneminin getirdiği bir zorunluluk olmaktadır. Günümüz kemençe icraları sadece TürkMakam Müziği repertuarı içinde olmamakta, başka müzik türlerini de içermektedir. Bu konuya bakış açısı getirerek kemençe icralarını klasik ve modern icralar olarak tasnif edilmesi gereği büyük önem taşımaktadır. Bu iki tarz icra için de eğitim yöntemlerinin esaslarının neler olabileceği konusu öncelikle sorgulanması gereken bir konudur. Kemençede eğitim yöntemleri başlıca iki ana grupta toplanabilir: 1-Geleneksel Yöntemler 2-Modern Yöntemler

- 1-Geleneksel yöntemler a-Usta-çırak b-Meşk c-Kendi kendine eğitim
2-Modern yöntemler a-Okul b-Özel eğitim (özel dersler)

Yukarıda her iki esas grupta bazı yöntemlerin benzer olmaları rastlantı olmayıp, çalgı eğitimi ve öğreniminde değişmeyen niteliklerin her iki grupta da geçerli oluşudur. Ama ayrıntılara girildiği zaman görüleceği üzere benzer başlıklar altında önemli değişiklikler söz konusu olmaktadır. Çevre ve kültürel yaşayış yahut sanat çevreleri ilk bakışta birer yöntem gibi görünmemesine karşın dolaylı olarak yöntemlerin yaratıcıları olarak kabul edilebilir. O halde sıraladığımız yöntemler doğrudan ve dolaylı etkileşim açısından da ayrıca değerlendirilebilir.

Çalgıların yaygın olarak kullanılmaya başlandığı dönemlerde günümüzdeki gibi öğretmen ve öğrenci ilişkisi olmayıp kendi kendine öğrenme yöntemi ağırlıktaydı. İlkel insan topluluklarında çalınan basit müzik aletleri refleks olarak çalınmaktaydı. Gün geçtikçe müziğin ve de müzik aletlerinin gelişmesi bu alandaki çabaları ve düşünceleri ön plana çıkartmıştır. Müzik kültürünün gelişmesiyle birlikte eğitimin ve bilginin de satılabilir olması, diğer insanların bunu daha sistematik bir yolla öğrenme merakını kamçulamıştır. Eğitim metotları ise bu kültür dilimi içerisinde var olan ve kullanılagelen eserlerin içindeki teknik ve müzikal materyallerden oluşturulmuştur.

Çalgı eğitim metotları veya yöntemleri konusu genel hatları ile ele alındığında dünya ölçüleri içinde bir müzik sınıflaması yapmak faydalıdır. Geleneksel müzikler ve işlenmiş sanat müzikleri. Geleneksel müzik türlerinde çalgı eğitim yöntemleri amaçları bakımından diğer müzik türlerinden fevkalade ayrılmaktadır. Şunu hemen söyleyebiliriz ki, geleneksel icralar kişiseldir. İcracılarda o günün tavır ve üslupları içinde kişisel ve özel olarak yer alırlar. Yani, bir icracı zamanının kültürel yaşayışı içinde ve geleneksel müzik öğelerini taşımakla birlikte icralarında bağımsız ve özgürdür, ama müzik toplulukları içindeki genel uyumun birer ünitesidirler. Çaldıkları müzik kalıpcı kurullarla yazılmamış olduğundan onlar birer orkestra elemanı olmaktan tamamen uzaktırlar. Orkestral müzik türlerinde ise oluşum farklıdır, icracılar orkestra elemanı olarak çoksesli mekanizmanın bir parçası olmak zorundadır.

Yukarıda verilen bu üç noktadaki grupların dışında gelenekselden orkestral icralara veya tersine orkestral icralardan geleneksele doğru kaymalar sonucu yeni tür gruplar doğmaktadır. Bunlara ait eğitim yöntemlerinde de farklılıklar gözlemlenmektedir. Özet olarak bu tür müzik icracılarının hem geleneksel çalgı eğitimleri hem de armonik müzik eğitimleri görmeleri ge-

rekmettedir. Bu noktada modern çalgı eğitimlerinin çağdaş kemençe eğitim teknikleri için bir neden ve etki teşkil etmiş olması kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkar.

Eğitim yöntemlerini incelemeye başlarken kemençede geleneksel ve modern icrada ne anlaşılması gerekeceği konusu üzerinde durmak faydalı olabilir. Hatta daha da önce 'mükemmel icra'dan bahsetmek yerinde olacaktır. Çünkü mükemmel icra bütün müzik türleri için söz konusu olan ve icranın özünü teşkil eden bir kavramdır. Hangi zaman kesitine ait olursa olsun çalınan müzik parçasının kulağa hoş gelebilmesi belli birtakım icra kriterlerine uygun olmasına bağlıdır. Bunlar çok kısa olarak tını, irtifa, (ses aralıkları) ritim duygusu olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre geleneksel veya modern müzik kemençe icralarının her ikisinde de mükemmellik gereklidir. Kendi sınırları içinde böyle olmak zorunludur. Geleneksel kemençe icrası repertuarı makam müziği içindeki klasik yapılar, romantik eserler, Rumeli ve Anadolu folklorundan sanat müziğine uygulanmış ezgiler, taksimlerdir. Modern müzik kemençe icrası; geleneksel müzik kemençe icrası başta olmak üzere diğer bazı müziklere ait örnekleri de kapsamaktadır. Yani kemençede çalınabilmesi koşuluyla icracı kendisine yakın bulduğu diğer müzik örneklerini çalabilir ve yabancı müzik topluluklarına katılabilir. Gerekirse orkestral bir çalışma içinde bulunabilir. Burada çalgı yöntemleri konusunda çok önemli bir faktör ortaya çıkmaktadır. Bu da o çalgıya ait müzik repertuarıdır. Çalgı repertuarları genişledikçe ve türleri çoğaldıkça modern eğitim yöntemler konusunun öneminin arttığı gözle-
necektir.

Bu yöntemlerin tespit edilmesi için aşağıdaki soruların cevaplanması kaçınılmazdır. Çalgı etütleri neleri kapsar? Çalgı etütleri yazmak icracılığın dışında uzmanlık gerektirir mi? Düzey alanları nasıl seçilmelidir? Etüt yazarlarının icracılıktaki deneyim alanları ne olmalıdır?

Çalgı etütleri, çalgının çalma zorluklarını en aza indirebilecek seviyede olan eğitim materyalidir. Klasik kemençe icrasındaki zorluklar sağ ve sol elin koordinasyonu, fiziki güçlüklerin çalgı ile adaptasyonu ve çalgının vücuda adaptasyonu gibi konuları içermektedir. Bunun dışında klasik ve modern eserlerin içinde bulunan ve teknik bakımdan zor olan icra materyalinin analiz edilerek çözümlenmesine yarayacak olan egzersizler içermelidir.

Çalgı etütleri yazmak icracılığın dışında uzmanlık gerektirmektedir. Bir icracı çalgısındaki zorlukları yenebilmek için metodik bir çalışma takip etmelidir. Fakat her sanatçının metodik düşünebildiği söylenemez, çünkü sanatı oluşturan estetik unsur zaman zaman metodik düşünce sisteminin dışına çıkabilmektedir. Metodik düşüncede ise estetik unsurların içinde bulunan küme ve kalıpları tasnif edici bir anlayış bulunmaktadır. Bunları tahlil edebilmek ve bu zorlukların üstesinden gelebilmek için bu konuda uzmanlaşmak gereklidir. Yazılacak etütlerin düzeylerinin kontrolü ve öğrenciye göre gruplanması büyük bir kolaylık sağlayacaktır. Etüt bestecilerinin icracılıktaki deneyimleri ise oldukça önemlidir. Belki her bestecinin iyi bir yorumcu olması beklenmemelidir ancak o bestecinin çalgıdaki türlü zorlukları çok iyi bilebilmesi ve incelemiş olması şarttır. Bu kitaplar bütün eğitim düzeylerini kapsamak zorunda

olmayıp sadece belli seviyeler içerebilir. Sözelimi; belli düzeylerdeki etütlerin toplandığı bir kitap, taksim ve doğaçlamaların bulunduğu bir kitap, konser etütlerinin toplandığı bir kitap olabileceği gibi bunlardan birkaçını bir arada veren farklı kitaplar yazılabilir. Türk çalgıları için de böyle bir yaklaşım çağdaş bir davranış olacaktır. Keza, bütün düzeyleri içeren kapsamlı eserle de yazılabilir.

Klasik kemençede icra yöntemleri başlıca iki ana grupta toplanabilir. Klasik icra yöntemleri, modern icra yöntemleri. Klasik icra yöntemleri kendi içinde ikiye ayrılır. Bunlardan birincisi günümüze kadar gelen geleneksel yöntemler diğeri de çağdaş yöntemlerdir. Geleneksel yöntemlerde usta-çırak, meşk sistemi ve kendi kendine eğitim ağırlık kazanır. Burada kullanılan kaynaklar öğrencinin direk olarak ustasından aldığı sözlü, görsel, işitsel tavır ve yazılı kaynaklardır. Çağdaş yöntemler ise meseleye daha bilimsel bakmaktadır. Burada kullanılan kaynaklar öğrencinin söz konusudur. Günümüzde bir hayli yaygın olarak kullanılan 'özel ders alma' yöntemi de geçmişin usta-çırak ilişkisinin günümüze kadar ulaşarak gelişmiş şekli olarak görülebilir. Geçmiş dönemlerde daha az rastlanan ses kayıtlarından faydalanma gibi hususlarda öğrenciyi etkileyen faktörlerden biridir.

Modern icralar için yöntemler, klasik icra yöntemleri üzerine yapılandırılması şartı ile geliştirilmelidir. Bu noktada icracının önce klasik yöntemlerle belli bir düzeye gelmiş olması gerekmektedir. Öğrenci klasik icra tarzını öğrendikten sonra ancak modern icralar için hazır hale gelebilir. Bu seviyeden sonra neler öğrenmesi gerektiği, hangi yöntemlerle çalışacağı, karşılaşacağı müzik türleri bakımından ele alınmalıdır. Modern icra tarzı için yazılacak eserler, öğrenciyi, değişik müzik türlerine, aralıklarına ve ritmik kalıplarına hazırlayacak sistemler bütünü olmalıdır.

Klasik icranın makamsal sınırları ve dizileri dışında, icracının kulağına yabancı gelebilecek müzik yapıları ve değişik ritmik kalıplar, yazılacak olan eserlerde kullanılmak şartıyla yeni etütler oluşturmak mümkündür. Böylece yazılacak etütlerin müzikal amaçları ortaya çıkmış olur.

Müzik türleri ve eserleri, bu eserlerin yorumlarının açıklanabilmesi yani icra yöntemlerinin keşfedilmesini zorunlu kılmaktadır. İlkel kavimlerde bu yöntemler doğal olarak insan yapısından kaynaklanmasına rağmen, toplumlar geliştikçe müzik ve icraları giderek çok karmaşık bir durum almış, son yüzyıllarda ise müzik-icracı-müzik enstrümanları bağlantıları sonucu müzik türleri ve eserlerine çalgıların icraları yüksek teknik düzeylere ulaşmıştır. Olayı müzik eseri-icracı ilişkileri olarak sadeleştirirsek ikili ve ters yönde etkileşim söz konusudur. Müzik ve icracı birbirini etkiler. İrcacının teknik kapasite ve yorumculuğu yükseldikçe onun düzeyine göre eserler yazılır. Tersine teknik ve karmaşık müzik eserleri de icracının tekniğini zorlayarak üst düzeylere çıkışını sağlar. İcra yöntemleri ise bu teknik düzeylerin eğitimini vermeye çalışır. Müzik-icracı ikilisine bir üçüncü öge olarak metotçuluk ve yöntemcilik katılır. Bu üç eleman birbirini teşvik eder, ivme kazandırır. Yöntemlerin amacı bu üçlü etkileşimde iyi ve doğru bir yer tutmak, icracı ve müzik eserlerinin yükselmesini sağlamaktır.

Yazılı yöntemler (metotlar) konusu kemençe için ortaya çıktığında batı metotları devreye girmektedir. Kemençe için de durum böyledir. Örnek alacağımız metotlar batı yaylı çalgılara ait olabilir (keman, viyola, viyolonsel metotları gibi). Batı yaylı çalgıları da birbirinden örnek almakta, hatta adaptasyonları yapılmaktadır. Mesela aslında keman için yazılmış metotlar, etütler, egzersizler, viyola ve hatta viyolonsel uygulamıştır. Kemençeye uygun bir pozisyona getirilerek yeniden yazılabilir. Yay tekniklerinden bazıları uygulanabilir. Parmak pozisyonlarının değişmesi prensipleri kullanılabilir. Süsleme işaretleri, çarpmalar, süsleyici notlar, *glisandolar*, müzik yazıları içinde yer alabilir. Nüans işaretleri koyulabilir. Bütün bunlar modern müzik yazımı kaidelerinin Türk Makam Müziği çalgısına uygulanması sonucu yazılı kaynakların, yazılı eğitimin ilerlemesine katkı sağlayacağı düşüncesindedim.

Çalgı eğitiminde öğretmenin yeri çok önemlidir. Kemençe için de öğretmen, öğrencinin yetenek ve çalışma temposunu gözden uzak tutamaz ve ona göre davranır; program yapar. Konservatuarlarda öğrencilerin ortalama yetenekleri göz önüne alınır ve standart programlar geliştirilir. İyi bir öğretmen standartlarının üzerine çıkabilen öğrencilerini üst sınırlanma getirmez. Yeteri kadar standart dışı çalışma verir.

Öğretmenin bağlı bulunduğu ekoller planların yapılmasında önemli roller oynayabilir. Kemençede icra yöntemleri, yazılı olan kaynakların ekollere göre yorumlanması demektir diyebiliriz. Batı müziğinde müzik yazısı dışında kalan müzikal değerler inkâr edilemez. Bu hal, Türk Makam Müziği'nde daha ağırlık kazanır. Ustanın öğrenci üzerindeki etki oranı çok yüksektir.

Modern kemençe eğitiminde yöntemlerin belli başlı iki dolaysız kaynağı ana düşünce olarak gözükmekte ve belirlenmektedir. Yazılı kaynaklar ve öğretmen. Bu iki kaynak modern kemençe eğitiminin omurgasını oluşturmaktadır.

Yazılı kaynaklar; düzeylere göre seçilen eserler, etütler ve egzersizlerden oluşur. Günümüzde taksimlerin yazılması ile yazılı kaynaklara ölçsüz metinler de dâhil edilmelidir. Bu yazı şekilleri, etütler grubuna girer. Keza, *transpozisyonlar* da yazılı kaynaklara eklenilmesi gereken çalışmalardır.

Ustanın yöntemlerini ise; yazılı kaynakların öğrenciye uygulanması, çalıştırılması, üslup verilmesi için ustanın kendisinin geliştirdiği yöntemler olarak açıklayabiliriz. Kendi hocasından gördükleri, yetişme tarzı, bu konuda meslektaşlarından etkileşimleri yöntemlerin gelişmesinde rol oynar.

Aynı çizgi ve ekol içinde bulunan öğretmenlerin tecrübelerine göre bir öğrencinin farklı düzeylerinde eğitimi üzerlerine almaları gerekliliği görüşümdedir. Her öğretmenin yaşı ve bulunduğu sanat ortamları, sahne veya konser deneyimleri birbirinden farklı olacağı için nazari olarak belli düzeylerdeki öğrenci ile ilgilenmesi doğaldır. Genel olarak üç bölüme ayırabileceğimiz eğitim süreci şu aşamalardan oluşmaktadır: Başlangıç Düzeyi, Gelişme Düzeyi,

Konsertist Yetiştirme Düzeyi.

Bu üç alanda bir öğrenciye her zaman sadece tek öğretmen bulunması olası olmayabilir. Yıllar alan eğitim süreci içinde bunun olasılığı düşüktür. Ayrıca teknik koşullar nedeniyle de üst düzeyler için farklı öğretmenler olabileceği açıktır.

Modern kemençe eğitiminde yöntemlerin iki ana kaynağından ortaya çıktığını görüyoruz. Yöntemlerin kaynaklarına göre: objektif yöntemler, subjektif yöntemler. Her iki gruba ait yöntemlerin eğitim içindeki oranları kemençede modern eğitimin esasıdır.

Kemençede modern eğitim metot ve yöntemleri iki amaç taşımaktadır. Bunlardan birincisi hiç şüphesiz ki klasik kemençe icrasındır. Geleneksel tarz ve üslupları içeren bu icranın günümüze kadar ulaşmış olması sevindiricidir. Fakat dikkatle ve yakından bakıldığında bazı sapmalar ve bozulmalar fark edilebilir. Eğitimin ilk amacı geleneksel icranın gelecek yıllara taşınabilmesidir. Klasik icra, modern icranın aynı zamanda temelini oluşturması dolayısıyla önemini korumaktadır. Kemençenin modern eğitiminin ikinci amacı ise modern icralardır. Gelişmesi ve uygun müzik türlerinde yer alabilmesi modern yöntemlerle desteklenmelidir.

Meydana getirilecek çalgı yöntemleri içeren kitaplar için söylenecek şey onların her birinin birer referans başvuru kitabı olacağıdır. Yazılan kitapların tümü öğretmen veya öğrenci için dokümanlar toplamıdır. Günümüzde bütün konservatuarlarda en önemli unsur öğretmendir. Öğretmen elinde bulunan bütün kaynakları öğrencinin seviyesine göre kullanarak kendine göre en iyi eğitim sistemini oluşturur. Bu nedenle çalgılar için çok sayıda yazılmış eğitim kaynakları batıda olduğu gibi Türk Makam Müziği'ndeki çalgılar için de yazılması dileğimdir.